

IGNÁCZ KÁROLY

A választói magatartás történeti irodalmáról (Magyarország, 1920–1947)

Írásomban azokat a magyarországi kutatásokat, publikációkat kívánom röviden bemutatni, amelyek a magyar történelem 1920 és 1947 közötti időszakának választói magatartását vizsgálták. Előzetesen két megjegyzést tartok szükségesnek. A téma ilyen szűkítését az indokolja, hogy az ezzel kapcsolatos nemzetközi irodalomról és az 1848–1914 közötti időszakra vonatkozó magyar kutatásokról szóló összefoglalás már megjelent egy nagyobb, a politika- és társadalomtörténet ötvözési lehetőségeit tárgyaló tanulmány részeként.¹ Emellett jelen kritikai bemutatás elsősorban az egyes történészek által alkalmazott különböző módszerekre, azok problémáira koncentrálni, és kevésbé terjed ki magára a választói magatartásra tett konkrét megállapításokra, az adatokból levont, szintén sokféle következtetések összevetésére.²

Az 1990 előtti két „klasszikus” tanulmány

A magyar választói magatartással foglalkozó tanulmányok közül talán a legismertebb Ránki György 1976-os írása.³ A szerző elemzését időben és térben is leszűkítette: az 1939. évi országgyűlési választás budapesti eredményeit vetette össze a főváros társadalmi struktúrájával azért, hogy meg-

¹ SZABÓ Dániel: Politikai társadalomtörténet – A politikai társadalomtörténete. In: *Bevezetés a társadalomtörténetbe. Hagyományok, irányzatok, módszerek*. Szerk.: BÓDY Zsombor–Ő. KOVÁCS József. Osiris Kiadó, Budapest, 2003. 371–386.

² A választói magatartás jellemzői természetesen nemcsak a történészeket és társadalomkutatókat, hanem a politikai résztvevőket is foglalkoztatta és foglalkoztatja. Az alapvetően pártcélokra készült korabeli elemzések közül a szociáldemokrata Faragó Gyula statisztikai köteteit érdemes kiemelni, amelyekben a választási adatközlés mellett a különböző területek társadalmi jellemzői is bemutatásra kerültek. (Az 1945. évi nemzetgyűlési választás adatai a statisztika tükrében; Az 1947 augusztus 31-iki országgyűlési képviselő-választás adatainak statisztikai feldolgozása. Politikátörténeti és Szakszervezeti Levéltár, 283. f. 38. cs.) A budapesti Belváros 1945. évi választásairól készített külön beszámolójához a választói névjegyzékekben szereplők foglalkozási adatait is feldolgozta, majd összevetette a részletes, szavazóköri választási eredményekkel. (Uo. 12. ő. e.)

³ RÁNKI György: Az 1939-es budapesti választások. *Történelmi Szemle*, 1976/4. 613–630.

vizsgálja a nyilas mozgalom bázisát. A legkisebb választási egységek, a szavazókörök közül 14 adatait elemezte részletesen, majd ezt kiegészítette az akkori 14 közigazgatási kerület eredményeivel, s így próbált általános következtetéseket levonni. Alapvetően tehát aggregált, területre és nem egyénre vonatkozó adatokkal dolgozott, ugyanakkor komolyabb matematikai statisztikai módszereket nem alkalmazott. A fennmaradt választási jegyzőkönyvekben az eredmények megvoltak, a nehézséget a társadalmi összetételre vonatkozó források felkutatása és kiválasztása jelentette. Ránki egyrészt az 1943-as választói névjegyzékekben szereplő személyek (700–1000 választójogosult egy-egy szavazókörben!) foglalkozási adatainak feldolgozása mellett döntött, és ezért is kellett a részletes vizsgálatot 14 szavazókörre korlátoznia. A kerületi eredményekhez viszont már rendelkezésre állt korabeli, „kész” statisztikai adatsor, amely a főváros 1940. évi főbérelőinek foglalkozási összetételét adta meg az egyes közigazgatási kerületekben.

A hatalmas feltáró munka különösen annak fényében elismerésre méltó, hogy számítógép nélkül, „kisipari” módszerekkel történt, ami egyben magyarázatul is szolgálhat a jelentős számú adatrögzítési hibára. A kiválasztott szavazókörök párteredményei a tanulmányban csak közvetetten jelentek meg, de még így is megállapítható, hogy a 14-ből két esetben hibás szavazati arányok szerepelnek, ráadásul pont a Nyilaskeresztes Pártnál.⁴ A szavazóköri vizsgálatnál módszertani probléma is van: a 14 választási egységet a szerző a nyilas pártra leadott szavazatok aránya alapján négy csoportba sorolta, majd a választási eredmények és a társadalmi rétegek megoszlása közötti összehasonlítást már nagyrészt csak e négy csoportban végezte el. Ilyen alacsony esetszámnál azonban ez már túlzott leegyszerűsítésnek tekinthető (két adatsor, például a munkások arányának és adott párt szavazatarányának az összehasonlítása 14 egységben még elvégezhető és átlátható), főként hogy a csoportok közötti határvonalak meghúzása is vitatható.⁵

Hasonló problémák vannak a közigazgatási kerületi választási eredmények esetében. Már a budapesti szavazókörök száma is pontatlan, 350 helyett a szerző csak 320–330 körülivel számol, aminek következtében az egyes kerületek adatai (az egyes pártok hány szavazókörben szereztek első, második és harmadik helyet) és az azok alapján készített összesítések sem jók.⁶

⁴ Az ellenőrzést a tanulmány 619. oldalán szereplő táblázat alapján végeztem el, amely megadja három párt szavazatainak megoszlását a 14 szavazókörben. Ezek közül két szavazatmegoszlás egész Budapesten egy szavazókörre sem illik! Egy harmadiknál csak elírás történt: az I. kerületi, 7. számú szavazókör, bár adatait Ránki felhasználta, nem szerepel a cikk elején lévő felsorolásban, „helyette” viszont két II. kerületi van megadva (tévesen). A hiba feltárásához Hubai Lászlónak a választási jegyzőkönyvek alapján készült, visszaellenőrzött számítógépes adatbázisa (Politikatörténeti Intézet) szolgált segítségül.

⁵ Több szavazókör nyilas eredményei igen közel esnek a határpontokhoz (15, 25, 35%).

⁶ A tanulmányban sajnos sok ilyen pontatlanság van. A szavazókörökről először az szerepel, hogy számuk „elérte a 320-at” (613.), míg a későbbi részadatok 331-et adnak ki (628.). A főbérlők társadalmi összetételét bemutató táblázatban (624.) a kerületek számozásának sorrendje rossz. Az egyes kerületek jellemzésénél pedig egyszerűen kimaradt a VII. kerület (624–628.).

A pártok szavazatarányait tartalmazó táblázatban az V. és vizsgálat szempontjából fontos XIII. kerületnél van jelentős hiba, miután a szerző valószínűleg nem az 1939-es, hanem az 1950 utáni kerülethatárt vette figyelembe, így Újlipótvárost Angyalföldhöz sorolta.⁷

A tanulmány fő érdeme maga a témaválasztás, a szavazóköri szintű vizsgálat és választó névjegyzék felhasználása volt. Ránki alapvető, a keletkezés időpontjában fontos összegző megállapítása a nyilas mozgalom „keverék” jellegéről máig elfogadottnak számít a történészek körében.⁸ A fentiek tükrében azonban ezt inkább hipotézisként, első megközelítésként, mint részletes vizsgálattal alátámasztott bizonyítékként kell értékelnünk. A hatalmas adatfeldolgozás számszerű eredményeit sajnos sem hivatkozásként, sem a kutatás folytatása céljából nem lehet felhasználni, legfeljebb a megadott forrásokkal a vizsgálatot „megismételni”.

Hosszabb időszakot dolgoz fel Borsányi György elemzése a budapesti munkások 1922 és 1945 közötti választási magatartásáról.⁹ A cím azonban rögtön kiegészítésre szorul, miután a szerző az általa azonosított „munkáskerületeknek”, egészen pontosan munkás és kisiparos kerületeknek a választási adatait mutatja be.¹⁰ Az aggregált adatokkal dolgozó kutatások egyik fő kérdése és problémája, hogy a társadalmi struktúra változóira, főként a foglalkozásra vonatkozó statisztikai adatokat hogyan, milyen szinten sikerül összevetni a választási adatokkal. A statisztikai és választási egységek eltérő határai miatt, bár forrásai között a lehető legrészletesebb, szavazóköri adatok is szerepeltek, Borsányi ezt csak közigazgatási kerületi szinten végezte el. Emellett az egyes nagy „munkáskerületeken” belül társadalmilag igen eltérő jellegű területek is voltak (például belső és külső Józsefváros), ami az elemzésben kevésbé jelent meg.

A következtetések érvényességét, alátámasztottságát mindezek miatt ez esetben is korlátozottan tekinthetjük. A tanulmány fő érdeme és újdonsága, hogy a szerző felismerte a választási eredmények bizonyos kontinuitását, a pártok kerületi „rangsorainak” állandóságát a Horthy-korszakban. Az 1945. évi és korábbi választások összevetésénél Borsányi ebből a szempontból további két fontos megjegyzést tett: 1. a kisgazdapárt és a korábbi jobboldali kormánypártok eredményeinek területi megoszlása hasonló; 2. a nyilas és a kommunista mozgalom viszont eltérő társadalmi bázisra épül.

⁷ 1939-ben még Lipótváros és Újlipótváros alkotta az V. kerületet, Angyalföld volt önállóan a XIII.

⁸ Ugyanakkor az összegzésnél furcsa módon Ránki a nyilasok legjobb kerületét, Óbudát nem emeli ki. Ezt csak részben magyarázhatja, hogy az eredmények összegyűjtésénél a III. kerületi szavazókörök majdnem fele kimaradt.

⁹ BORSÁNYI György: A budapesti munkások választási magatartása (1922–1945). *Valóság*, 1989/1. 87–99.

¹⁰ E tanulmány esetében csak a részvételi arányoknál találunk visszatérő hibát, miután a szerző a szavazástól távol maradókhoz sorolta az érvénytelenül szavazókat is. Furcsa módon Angyalföld 1939. évi párteredménye Borsányinál is hibás: az MSZDP 26%-os szavazataránya helyett 38,7% szerepel.

Esettanulmányok: városok, megyék és pártok

A két világháború közötti időszakban Nagy-Budapest mellett szintén titkos választások voltak a nagyobb, többmandátumos törvényhatósági városokban, így az előbbiekhöz hasonló kutatásokra azok esetében is megvannak a feltételek. Jó példa erre Szécsényi Mihály írása, amely a szélsőjobboldal bázisát vizsgálta Debrecenben, az 1935. évi választásokon.¹¹ A szerző a nemzeti-szocialista, továbbá összevetésül a szociáldemokrata párt eredményeit szavazóköri szinten feldolgozta, és térképeken ábrázolta. Az egyes városrészek jellegadó társadalmi rétegeit részben a közigazgatási kerületekre vonatkozó statisztikai adatok (például az izraelita lakosság aránya), de főként a korábbi, Debrecen társadalmát, néprajzát bemutató történeti munkák megállapításai, a nyomornegyedek, munkástelepek, kültéri területek beazonosítása alapján határozta meg. A választási és társadalmi jellemzők összehasonlításával a szerző arra a megállapításra jutott, hogy a szélsőjobboldali mozgalom fő bázisa a periférikus helyzetű, gyökértelen városi és agrárproletariátus volt.¹²

Szintén a szélsőjobboldal 1935-ös szereplését vizsgálta Vonyó József, de már nyílt szavazásos területen, Zala megyében.¹³ A szerző hangsúlyozta, hogy az ellenzéki Meskó-párt támogatóinak száma a kormányzat korlátozó intézkedései és a nyílt szavazás miatt a valóságosnál kisebbnek mutatkozik, de az elért választási eredményeket ezzel együtt is figyelemre méltónak, és az elemzéshez megfelelőnek tartotta. A párt társadalmi bázisának beazonosításához többféle módszert használt fel. Összehasonlította Zala és két másik dunántúli megye (Fejér, Baranya) birtokstruktúráját és agrárnépességét, azokat az eltéréseket keresve, amelyek a (párt)választási különbségek magyarázatául szolgálhatnak. Zala megyén belül járási, illetve választókerületi¹⁴ szinten vetette össze a társadalmi és a választási adatokat, bevonva a községi képviselő-testületi és az 1934. évi megyei törvényhatósági választás eredményeit is. Végül egy új forrástípus, egy nyílt jelölt ajánlási ívének, az azon szereplő választók foglalkozásainak feldolgozásával jutott arra a következtetésre, hogy

¹¹ SZÉCSÉNYI Mihály: A szélsőjobboldal társadalmi bázisa az 1935-ös debreceni választásokon. In: *Rendi társadalom – polgári társadalom, 1. Társadalomtörténeti módszerek és forrástípusok*. Szerk.: Á. VARGA László. Salgótarján, 1987. 367–387.

¹² Szécsényi Mihály kísérletet tett az egyes pártoktól a szélsőjobbhoz átszavazók számának (!) meghatározására: eszerint 1931 és 1935 között az általa „polgári ellenzéknek” nevezett kisgazdákat és Kossuth Pártot hagyta el a legtöbb, míg a szociáldemokratákat a legkevesebb szavazó. Azonban nem vette figyelembe, hogy az egyébként általa is említett, 1935. évi 6 000 új szavazó korábbi pártpreferenciáit nem ismerhetjük, főleg hogy jelentős részük valószínűleg 1935-ben szavazott először (Debrecenben a választójogosultak száma 1931 és 1935 között több mint 10 000 fővel nőtt). Hasonlóan problémás az az – előbbinek némileg ellentmondó – állítása a tanulmánya végén, hogy a szélsőjobboldali választók korábban nem kötődtek egyetlen politikai irányzathoz sem, azaz többségük új szavazó lett volna.

¹³ VONYÓ József: Meskó pártja Zalában. Adatok a nyilasok Zala megyei szerepéről és társadalmi bázisáról (1933–1935). In: *Zalai történeti tanulmányok 1994*. Szerk.: BILKEI Irén. Zalaegerszeg, 1994. 277–303.

¹⁴ A szerző még nem rendelkezett 1935-ös községsoros választási adatokkal, de azok később feltárára és publikálásra kerültek: HUBAI László: *Magyarország XX. századi választási atlasza*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001. CD ROM.

a szélsőjobb mozgalmat Zalában (is) a birtokos parasztság legszegényebb rétegei támogatták, míg vezetői értelmiségiek (üggyédek) és birtokosok voltak.

Az 1990-es években más ellenzéki pártokra vonatkozó elemzések is születtek. A Független Kisgazdapárt és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt választási szereplését Hubai László dolgozta fel.¹⁵ A két tanulmányának közös jellemzője és újdonsága volt, hogy az ország egészét vizsgálta, több választáson, sőt korszakon át, hangsúlyozva az egyes területek (főváros, város, vidék) közötti és a választási szabályozásban (például titkos és nyílt szavazás) tapasztalható jelentős különbségeket. Az eredményeket azonban a szerző nem vetette össze társadalmi változókkal, arra vonatkozó statisztikai adatokkal. Helyette a térképeken is ábrázolt területi különbségeket, azok kontinuitását vagy éppen változásait vizsgálta, s a kirajzolódó politikai régiókból próbált következtetni az adott pártok mögött álló társadalmi bázisra.

A keresztény pártok szavazóbázisáról Gergely Jenő írt,¹⁶ hasonlóan az országon belüli területi eltérésekre támaszkodva, hosszabb időszakot (1920–1947) átfogva. A Horthy-korszak vezető kormánypártjainak társadalmi támogatottsága a választási szabályozás, főleg az egyhangú és a nyílt szavazás intézményei miatt sokkal nehezebben vizsgálható, így nem meglepő, hogy erről a témáról önálló, választási eredményeket elemző írás nem született.

Összegző tanulmányok és könyvek

A választások és a választói magatartás mint külön kutatási téma bekerült az először 1998-ban kiadott társadalomtörténeti tankönyv Gyáni Gábor által írt, Horthy-korszakkal foglalkozó részébe.¹⁷ Már az 1995-ös társadalomtörténeti szövegyűjteményben¹⁸ helyet kapott a két „klasszikus” tanulmány, az azt követő tankönyv választási fejezetének hivatkozásai között pedig az eddig felsorolt írások többsége szerepelt.¹⁹ Gyáni nemcsak ezeket mutatta be, hanem előtte egy rövid összefoglalást is adott a korszak választási szabályozásáról, annak változásairól. Ez az összegzés azonban több hibát, rossz adatokat és abból levont téves következtetéseket tartalmaz, elsősorban a választójogosultak számára és arányára, a nyílt és titkos, illetve egyéni és lajstromos szavazási módokra vonatkozóan.²⁰ (A Horthy-korszak

¹⁵ HUBAI László: A Független Kisgazdapárt szavazóbázisának regionális változása 1931–1947. In: *Hatalom és társadalom a XX. századi magyar történelemben*. Szerk.: VALUCH Tibor. 1956-os Intézet–Osiris Kiadó, Budapest, 1995. 430–443.; Uő: A szociáldemokrata párt részvétele a választásokon 1922–1947. *Múltunk*, 1997/2. 119–145.

¹⁶ GERGELY Jenő: A keresztény pártok és a választások 1920–1947. *Századok*, 1996/3. 613–638.

¹⁷ GYÁNI Gábor: Magyarország társadalomtörténete a Horthy-korszakban. In: GYÁNI Gábor–KÖVÉR György: *Magyarország társadalomtörténete a reformkortól a második világháborúig*. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 334–341.

¹⁸ *Magyarország társadalomtörténete II. 1920–1944*. Szerk.: GYÁNI Gábor. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1995.

¹⁹ A tankönyvben valószínűleg Gergely Jenő cikkének „kimaradása” miatt nem esik szó külön a keresztény pártokról, ezzel szemben Hubai László szociáldemokratákról szóló írásának hiányát „ellensúlyozza” Borsányi cikke.

²⁰ Például az 1938-as új választási törvényt értékelve a szerző azt állapította meg, hogy „lényegesen nem bővült a választójogosultak köre, amely az össznépszerűség 30%-a körül alakult ekkoriban is”, miközben ő maga is a

*Polgári képviselőjelölt választása Budán, 1920-as évek
(Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Fényképtára)*

választójogi szabályozásának alapos és rendszerszemléletű feldolgozása ugyanabban az évben, 1998-ban került publikálásra).²¹ A kiscgazdapárt esetében pedig nem derül ki egyértelműen, hogy a szerző e név alatt az 1920-as alakulatot, a Bethlen-féle (hivatalos nevében még kiscgazda) Egységes Pártot vagy a harmincas évek ellenzéki pártját érti, ami később, a kiscgazda szavazóbázis elemzésénél okoz problémát.²²

Általánosságban elmondható, hogy a választási magatartás vizsgálatához szükséges a Horthy-korszak bonyolult választási rendszerének, jellemzőinek átfogó ismerete. A 20. századi parlamenti választások politikatörténeti háttérét feldolgozó tanulmánykötet már 1994-ben megjelent,²³ majd egy évtizedes adatgyűjtés és kutatás után, 2001-ben került kiadásra Hubai László három-

különféle cenzusok szigorításáról ír. A pontos adatok alapján viszont egyértelműen a választójogosultak számának jelentős csökkenéséről beszélhetünk: 1935-ben 34%, míg 1939-ben a listás (!) szavazásnál csak 30% volt az említett arány; az 1937. évi választási névjegyzékekhez képest pedig 650 000 fővel kevesebb jogosult volt 1939-ben.

A hiba onnan ered, hogy a szerző nem vette figyelembe a jogosultak arányának 1926 és 1938 közötti növekedését.
²¹ HUBAI László: Választók és választói jog Magyarországon (1920–1947). *Társadalmi Szemle*, 1998/7. 105–117. – A választásoknak a politikai rendszerben betöltött szerepét, funkcióját tárgyalja Uő: Parlamenti választások és a politika rendszer a Horthy-korszakban. In: *Mérlegben a XX. századi magyar történelem – értelmezések és értékelések*. Szerk.: PÜSKI Levente–VALUCH Tibor. 1956-os Intézet–Debreceni Egyetem, Debrecen, 2002. 89–106.

²² A tankönyvet azóta többször kiadták, de a 2001-es javított kiadásban ez a fejezet érdemben nem változott.

²³ *Parlamenti képviselő-választások 1920–1990*. Szerk.: FÖLDES György–HUBAI László. Politikatörténeti Alapítvány, Budapest, 1994. Második kiadás: *Parlamenti választások Magyarországon 1920–1998*. Szerk.: Uők. Napvilág Kiadó, Budapest, 1998. Egyes tanulmányokban a szerzők (Kende János, Borsányi György és Pintér István), bár alapvető céljuk nem az volt, a választói magatartás rövid jellemzésére is vállalkoztak.

kötetes választási atlasza,²⁴ amely munkák nagyban segíthetik a választói magatartás jelenlegi és jövőbeni kutatóit. Számukra nem feltétlenül az általuk vizsgálni kívánt (kisebb) terület konkrét választási adatai az érdekesek, hiszen azok helyben, megyei és városi levéltárakban is gyakran megtalálhatók, egyéb fontos forrásokkal (például a választói névjegyzékek) együtt.²⁵ De a választások hátterének és folyamatának megértését, az induló pártok és jelöltek jellemzőinek megismerését,²⁶ a választási korlátok értékelését a tanulmánykötet és az atlasz mindenképpen megkönnyíti, egyben széleskörű összehasonlításokra ad lehetőséget például arra vonatkozóan, hogy a vizsgált szűkebb terület (település, város, megye) eredményei milyen szempontból számítanak különlegesnek, eltérőnek a különböző átlagoktól (megyei, városi, titkos szavazású kerületek, országos).

Új típusú feldolgozások

A választói magatartás az egyik olyan kutatási terület, ahol a hagyományos politikatörténet és társadalomtörténet egymásra találhat, vagy másképpen: megtörténhet a politika „társadalomtörténetesítése”. E gondolatot vetette fel pár éve Vonyó József mint „politikátörténettel foglalkozó kutató” a *Korall* folyóiratnak a társadalomtörténet-írásról szóló körkérdésére,²⁷ továbbá erről írt részletesen Szabó Dániel a cikk elején már említett összegző írásában. Vonyó, hangsúlyozva a Hubai-féle atlasz jelentőségét, konkrétan a Horthy-korszakra vonatkozó kérdéseket, új kutatási lehetőségeket fogalmaz meg. Szabó a nemzetközi irodalmat mutatja be részletesen, és egészíti ki magyar példákkal, utóbbiak között azonban csak az 1918 előtti, főleg a dualista korszak történetére vonatkozó publikációk vannak.

Mindkét írás tárgyalja a választói magatartás kutatási módszereit. Ezek közül most két olyat emelek ki, amelyek Magyarországon eddig kevésbé terjedtek el, de már van példa az 1918 utáni időszakra vonatkozó felhasználásukra is. Az első matematikai eszközökkel hasonlítja össze a társadalomstatistikai és a választási aggregált adatsorokat. Wiener György ezt alkalmazva tett kísérletet a budapesti választói magatartás kontinuitásának empirikus alátámasztására,²⁸ majd Ránki György említett kutatásának „megismélté-

²⁴ HUBAI László: *Magyarország XX. századi választási atlasza*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2001. I–III. k. + CD-ROM. A kutatási eredmények jelentős részéből egy folyamatosan frissülő, internetes történelmi adatbázis született, amely a www.vokscentrum.hu oldalon érhető el.

²⁵ Már a kutatás kezdetén is segítséget adhat az adatbázis, valamint a választási térképek, ha valamilyen szempontból kiugró, az átlagtól jelentősen eltérő helyeket szeretnénk vizsgálni. Emellett a választási adatok (kétoldalú!) ellenőrzése is hasznos lehet.

²⁶ A korszak nagyszámú pártjainak típtizálására, „pártcsaládokba” rendezésére kísérlet HUBAI László: Politikai irányzatok választási eredményeinek kontinuitása 1920–1947. *Múltunk*, 1999/1. 44–69.

²⁷ *Korall*, 5–6. (2001. ősz–tél) 235–238.

²⁸ WIENER György: A választói magatartás történelmi meghatározottsága és dinamikája. In: *Két választás között*. Szerk.: STUMPF István. Századvég Kiadó, Budapest, 1997. 145–182. – A szerző a nagy politikai irányzatok választási

sével”, illetve kiegészítésével az egyes társadalmi osztályok, rétegek és az egyes pártok, politikai erők közötti összefüggéseket, azok erősségét mutatja be a *Múltunk* e számában olvasható írásában. A levont következtetések általános érvényét azonban korlátozhatja a felhasznált kétváltozós korrelációs számítás alacsony esetszáma (a vizsgált 20 szavazókörben így is több mint 16 000 választó foglalkozását kellett feldolgozni!), amely a kutatás nehézségéből, egyszemélyes voltából fakad.

Ezen a ponton meg kell említeni az úgynevezett ökológiai tévkövetkeztetés lehetőségét, amely minden aggregált adatokkal dolgozó választási elemzésnél, így részben a korábban tárgyaltaknál is fennáll, mert az adatok ez esetben nem az egyénre, a választóra, hanem csak egy meghatározott területre (szavazókör, választókerület) vonatkoznak.²⁹

Paksy Zoltán hasonló forrásbázison elemezte Pécs törvényhatósági jogú város 1935. és 1939. évi választásait.³⁰ A fennmaradt névjegyzékek alapján elkészítette mindkét évre az egyes szavazókörökben (22, illetve 24 darab) a választók foglalkozási összetételét (23 000 és 19 000 személy), majd ezt összehasonlította a szavazóköri választási eredményekkel. Ehhez azonban Wienertől eltérően nem korrelációs számítást, hanem egy speciális, grafikonos ábrázolást használt: az adott párt szavazatarányait a támogatóinak gondolt társadalmi csoportok együttes, a választó népességben belüli arányaival vetette össze, egymás után minden szavazókörben.³¹ A módszer az 1935-ös, kétpárti választáson egyértelmű eredményt hozott: a pártok és a kiválasztott társadalmi csoportok görbéi együtt mozogtak, azaz a kormánypárti és a szociáldemokrata szavazótábor jól elkülöníthető volt. Az 1939. évi választásokon, a nyilasok megjelenésével viszont a szerző által megrajzolt görbék közötti hasonlóság sokkal kevésbé egyértelmű, így a levont következtetések is kevésbé megalapozottnak és néhol hiányosnak tűnnek.³²

Az egyéni döntésekről, választásokról viszont csak a nyílt szavazások fennmaradt jegyzőkönyveiből szereshetünk információkat. A kutatások eddig inkább a titkos választásokkal foglalkoztak, amelyeknél az eredményekből,

---

eredményeit hasonlította össze közgazdasági kerületi szinten történeti (1922, 1926, 1939, 1945) és jelenkori (1990, 1994) választások között.

²⁹ Az ökológiai tévkövetkeztetésről. Összeállította: BERTALAN László. *Szociológia*, 1980/3–4. 459–476.

³⁰ PAKSY Zoltán: Az 1935. és az 1939. évi parlamenti választás Péccsett. In: *Tanulmányok Pécs történetéből, 10–11–12.* Szerk.: VARGA Lajos–VONYÓ József. Pécs Története Alapítvány, Pécs, 2001. 201–226. – A tanulmány folytatása a szerző korábbi írásának: Nemzetgyűlési és országgyűlési választások Péccsett (1922, 1926, 1931). In: *Tanulmányok Pécs történetéből 5–6.* Szerk.: FONT Márta–VONYÓ József. Uo. 1999. 219–240. A két kutatás módszere azonban eltérő volt; választói névjegyzékek feldolgozására csak a második esetben került sor.

³¹ A grafikonon a x tengelyt a szavazókörök, a y tengelyt a százalékos arányszámok (0–100%) alkották. Az egyik görbe a választási, a másik a társadalmi arányszám szavazókörönkénti váltakozásaiból állt össze.

³² A tanulmány nagy érdeme a korrekelt adatközlés, ami a vizsgálatot ellenőrizhetővé és megismételhetővé teszi. Az adatokat más módszerrel vizsgálva így feltűnő a kisiparos és kiskereskedő réteg határozott választói magatartása, amit Paksy nem említ. Szintén hiányoznak az eredeti elemzésből a negatív összefüggések, azaz hogy bizonyos társadalmi csoportok határozottan el is utasíthatnak egyes pártokat. Ezek ugyanolyan fontosak, mint a pozitív korrelációk, sőt a nyilas pártnál az elutasító rétegek egyértelműbben kimutathatók, mint a támogatók.

bizonyos korlátok között, következhetni lehet a választójoggal rendelkezők valóságos preferenciáira. A választói akarat nyilvánvaló torzítása ellenére a nyílt szavazású területek vizsgálata is tanulságos lehet, ha kérdésünket másképp tesszük fel: kik voltak azok, akik ilyen körülmények között is vállalták ellenzéki jelöltek támogatását? Egy ilyen elemzést készített Paksy Zoltán a zalaegerszegi kerület 1935-ös választásáról, 16 000 szavazó adatainak, elsősorban foglalkozásának feldolgozásával.³³ Problémát ez esetben egyrészt a foglalkozások „egysíkúsága” jelent, mert a választói névjegyekben csak az átfogó földműves kategória szerepel, további bontás nélkül, amin talán más forrástípusok bevonásával lehet segíteni. A vidékre jellemző korlátozott pártválasztékot (Paksy esetében ez egy-egy kormánypárti, keresztény és nyilas jelöltet jelent) pedig olyan kerületek vizsgálatával lehet ellensúlyozni, ahol más ellenzéki pártok indítottak jelöltek.

*

A Horthy-korszak és az 1945–1947-es időszak választói magatartásának kutatásában bőven lehet találni nyitott kérdéseket, amelyekre többféle módszerrel kereshetők válaszok. Egy átfogó, kvantitatív vizsgálat témájául szolgálhatnak Budapest parlamenti és törvényhatósági választásai. A mindvégig titkosan szavazó fővárosban (és környékén) az ország többi részével szemben kevesebb korlátozó tényezővel kell számolni, és a „pártválaszték” stabilitásának köszönhetően a kontinuitás kérdése is könnyebben értelmezhető.³⁴ A „mintavételes”, egyénekre fókuszáló módszerhez a nyílt szavazású kerületek névjegyzékei mellett a fennmaradt ajánlóíveket lehet felhasználni, nemcsak a két világháború közötti, hanem az ebből a szempontból „elhanyagolt” 1947-es választások esetében is. További társadalomtörténeti források bevonásával pedig az eredeti kérdést is ki lehet egészíteni: az ellenzéki jelöltek nyíltan támogatók miért szavaztak, szavazhattak a hatalom ellenében? A helyi társadalom jellege mennyiben magyarázhatja ezt a politikai magatartást, s milyen közösséget alkottak azon belül az ellenzéki szavazók? Több ilyen típusú kutatással mindenképpen árnyalni, bővíteni, esetenként cáfolni lehet a választó magatartással kapcsolatos eddigi, elsősorban aggregált adatokra épülő ismereteinket.³⁵

³³ PAKSY Zoltán: Nagypolitika kicsiben: parlamenti választás és társadalmi háttér Zalaegerszegen 1935-ben. *Korall*, 17. (2004. szeptember) 88–106.

³⁴ A Politikátörténeti Intézet Budapest Választási Atlasza kutatási projektjében jelenleg 1925-től állnak rendelkezésre a legrészletesebb, szavazóköri szintű adatok. A fővárosi választási rendszer külön jellemzőit elemzi: IGNÁZ Károly: A hatalom eszközei a választói akarat „korrigálására”. A törvényhatósági választási rendszer elvei és gyakorlata Budapesten a Horthy-korszakban. *Múltunk*, 2005/1. 210–237.

³⁵ 2001 és 2004 között a Politikátörténeti Alapítvány és a Politikátörténeti Intézet Kht. közös, a *Politikai kultúra és politikai mentalitás Magyarországon a 20. században* című kutatási programjában, a *Választói mentalitás alakulása a választási adatok tükrében* elnevezésű kutatási irányva keretében több tanulmány is készült, például Wiener György, Hajdú Zoltán és Egy Gábor e számban közölt írása. A kutatást az Oktatási Minisztérium a Széchenyi-terv nemzeti kutatási és fejlesztési programján keresztül támogatta.